

Šūna – augu uzbūves pamatvienība

anatomes

Sengrieķu dā

omes – uzšķērst

4.g

1.g

159

166

70

192

196

Goldži komplekss

Centrālā

Kodoliņi

Šūnapvalks

Vakuola

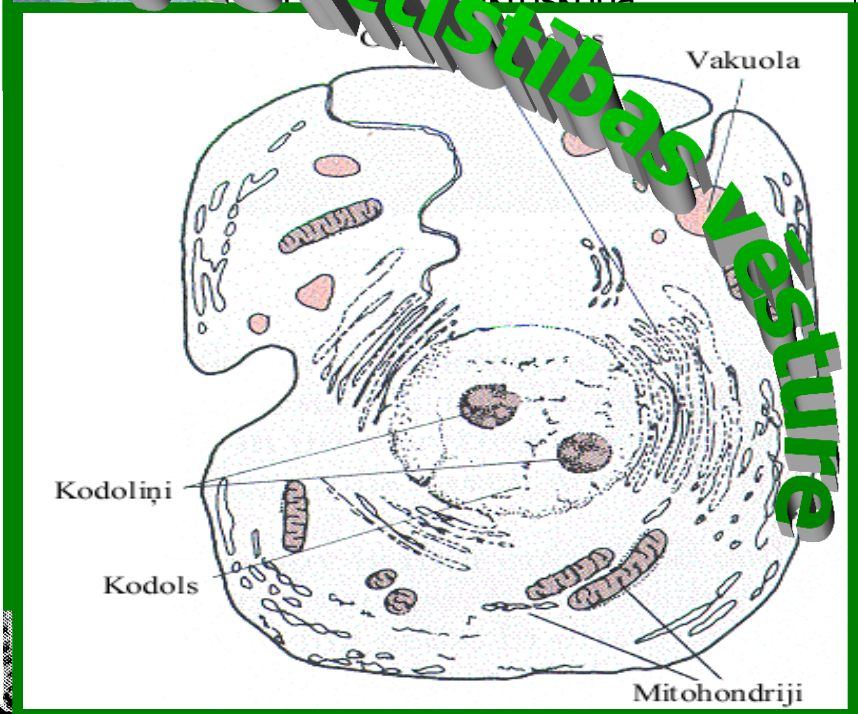
Mitochondriji

Kodoliņi

Kodols

Vakuola

Mitochondriji

Augu anatomijas un citoloģijas attīstības vēsture

Diena

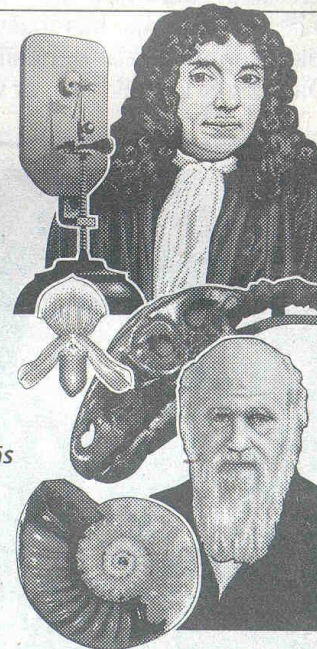
trešdiena, 1.decembris, 1999

Tūkstošgades zinātnieki

Lēvenhūks un Darvins

«Neko jaukāku manas acis līdz šim nav redzējušas — tik daudzi tūkstoši dzīvu radību vienā ūdenslāsē,» teicis nīderlandiešu dabaszinātnieks un mikroskopa izgudrotājs **Antonijs van Lēvenhūks**. Viņš pirmais novērojis baktērijas, augu un dzīvnieku šūnas, kā arī atklājis spermatozoīdus.

Iepazīstot dabu Galapagu salās Klusā okeāna austrumos, Čārlzam Darvinam radusies interese par bioloģisko daudzveidību. Viņa darbs *Sugu izcelšanās dabiskās izlases ceļā jeb pielāgotāko formu saglabāšanās cīņā par dzīvību* satrieca citu zinātnieku iesīkstējušos prātus ar jaunu teoriju par evolūciju dabiskās izlases ceļā.

Lēvenhūks

1600

1700

Darvins

1800

1900

2000

1632: Dzimis Nīderlandē

1668: Rada pirmo mikroskopu

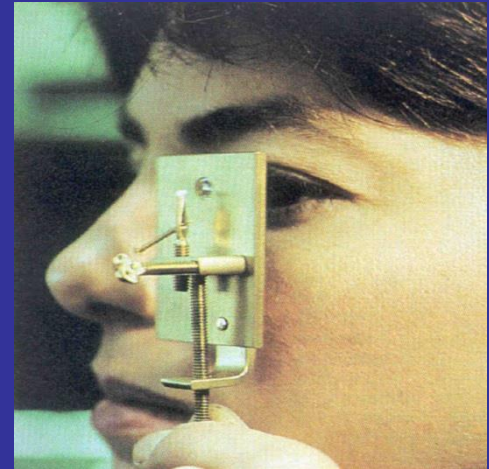
1683: Pirmais novēro baktērijas.
1723: Mirst Nīderlandē

1809: Dzimis Anglijā

1831: Dodas ekspedīcijā ar kuģi
1859: Publicē *Sugu izcelšanos*

1892: Mirst no ceļojuma gūtas slimības

Holandiešu tirgotāja un
dabaszinātnieka
Antonija van
Lēvenhuka
(1632.-1723.)
konstruētais mikroskops
Utrehtā (Nīderlande)
ir saglabājies līdz
mūsdienām

Šūnas uzbūve

Ar šūnu saprot:

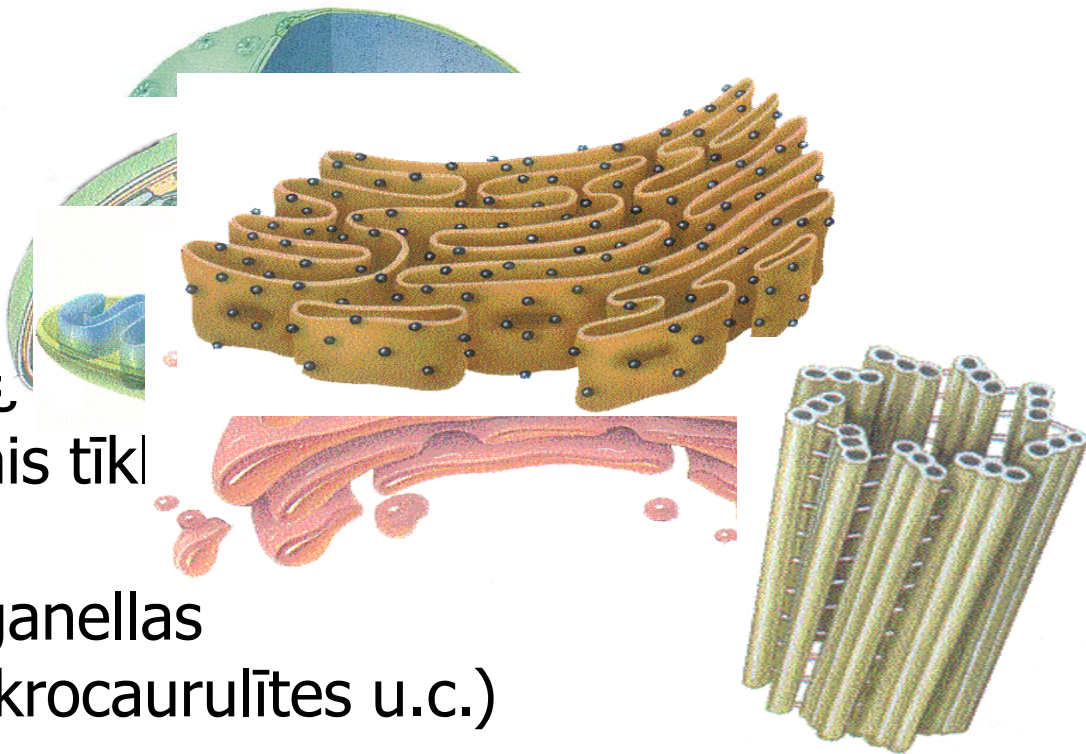
- 1) kailu protoplastu, pat bez kodola, ar vienu vai daudziem kodoliņiem,
- 2) protoplastu ar cietu apvalku,
- 3) šūnu, kurai protoplasts ir sabrucis, bet apvalks saglabājies.

Augu šūnu kopumā izšķir:

- 1) **simplastu** jeb dzīvo daļu, kas faktiski ir vienota citoplazmas sistēma augos, un kuras nepārtrauktību nodrošina plazmodesmas.
- 2) **apoplastu** jeb nedzīvo daļu, ar ko saprot vienotu augu audu telpu ārpus citoplazmas. Apoplastam pieskaitāms gan vakuolas saturs, gan šūnapvalks, gan arī starpšūnu telpa.

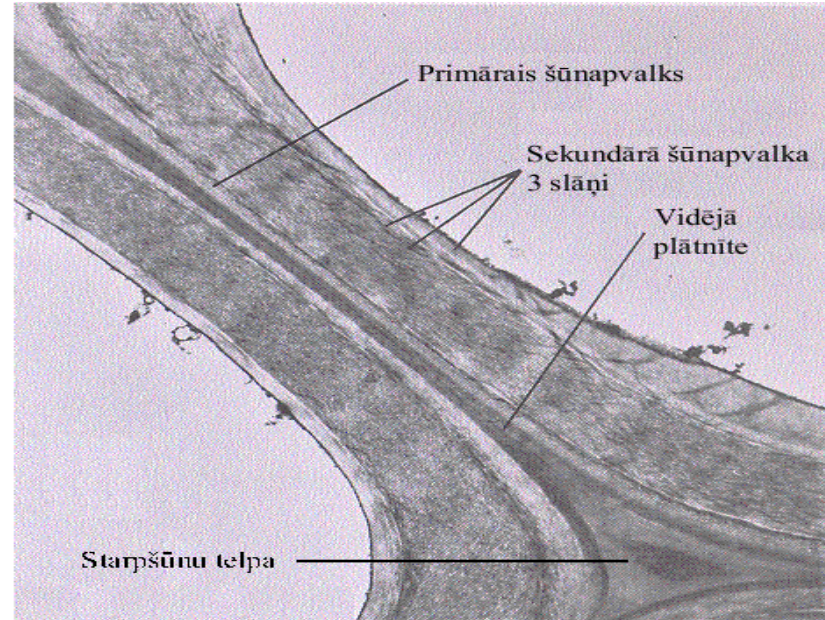
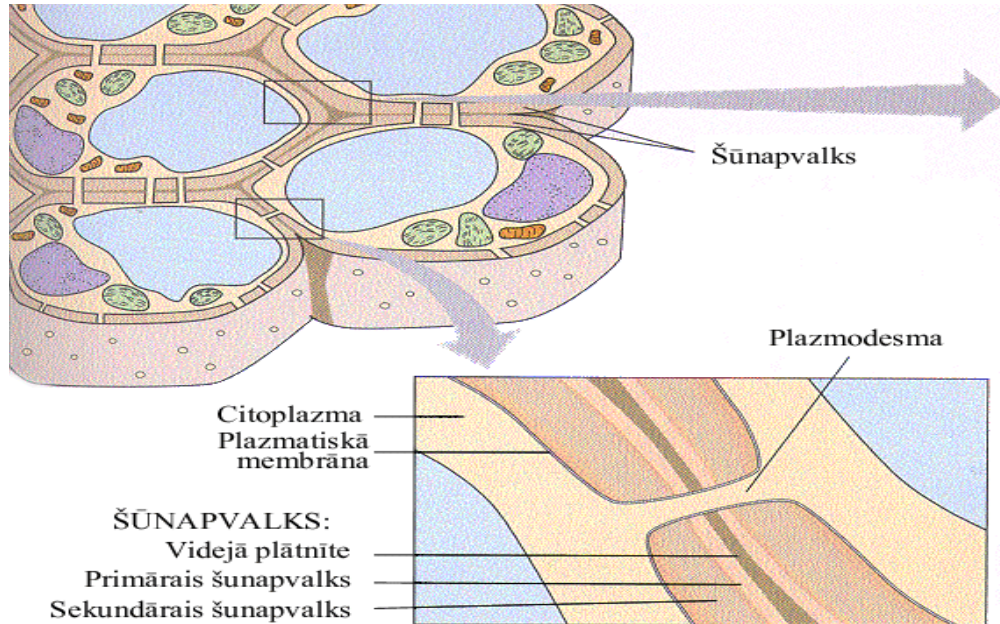
Simplastu veido:

1. Citoplazma
2. Kodols
3. Plastīdas
4. Mitohondriji
5. Goldži komplekss
6. Endoplazmatiskais tīkl
7. Mikrosomas
8. Citas sīkākas organellas
(sferosomas, mikrocaurulītes u.c.)

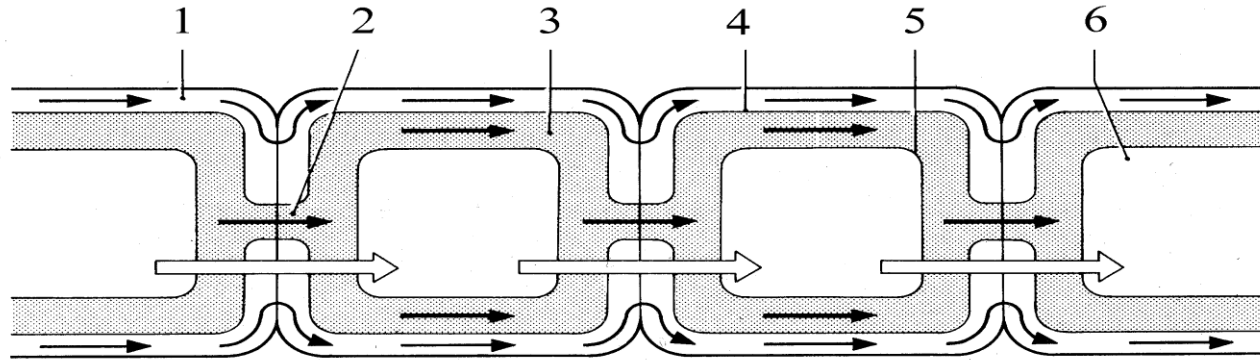

Apoplasts sastāv no:

1. Šūnapvalka
2. Vakuolas/ām
3. Starpšūnu telpas

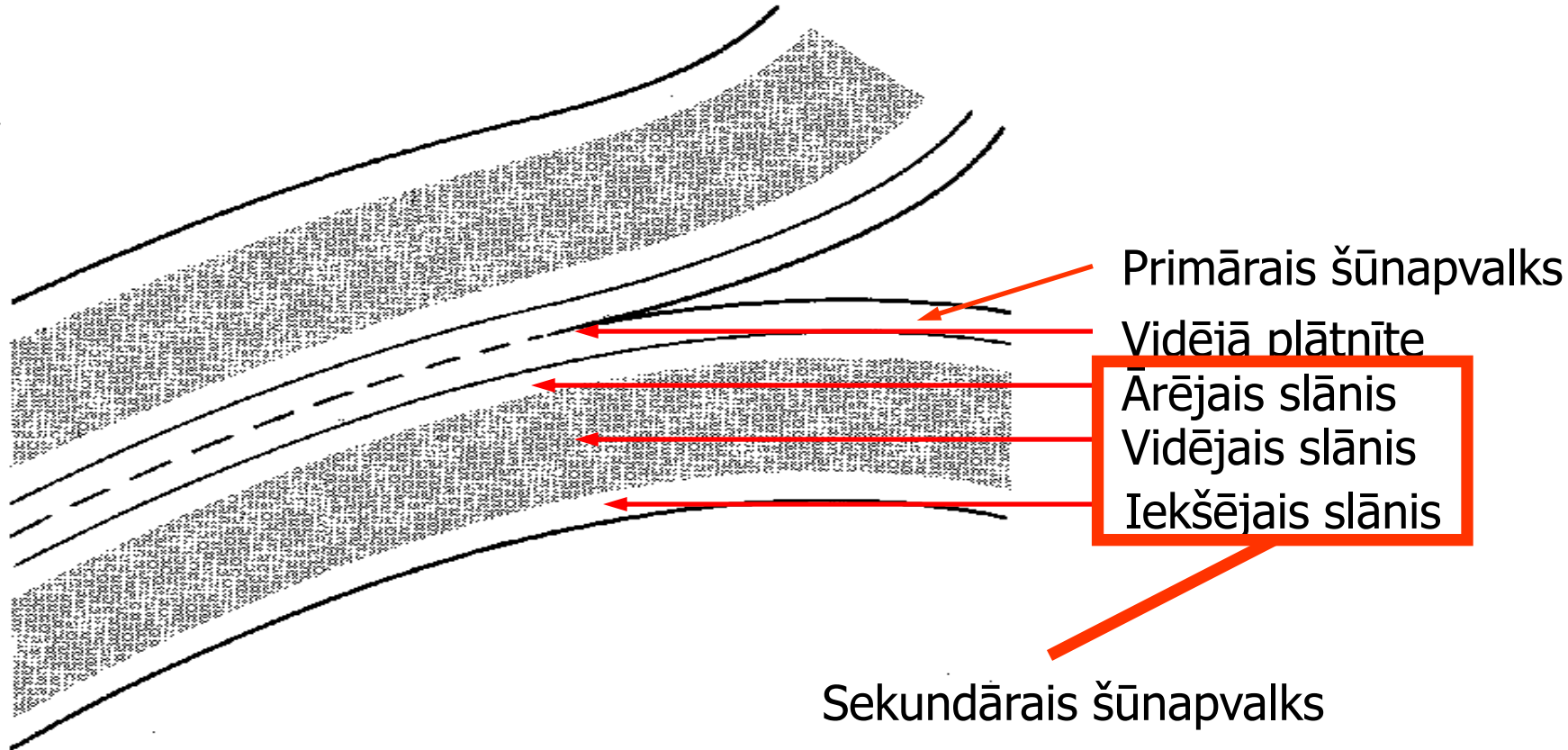
Vielu transporta tipi augā

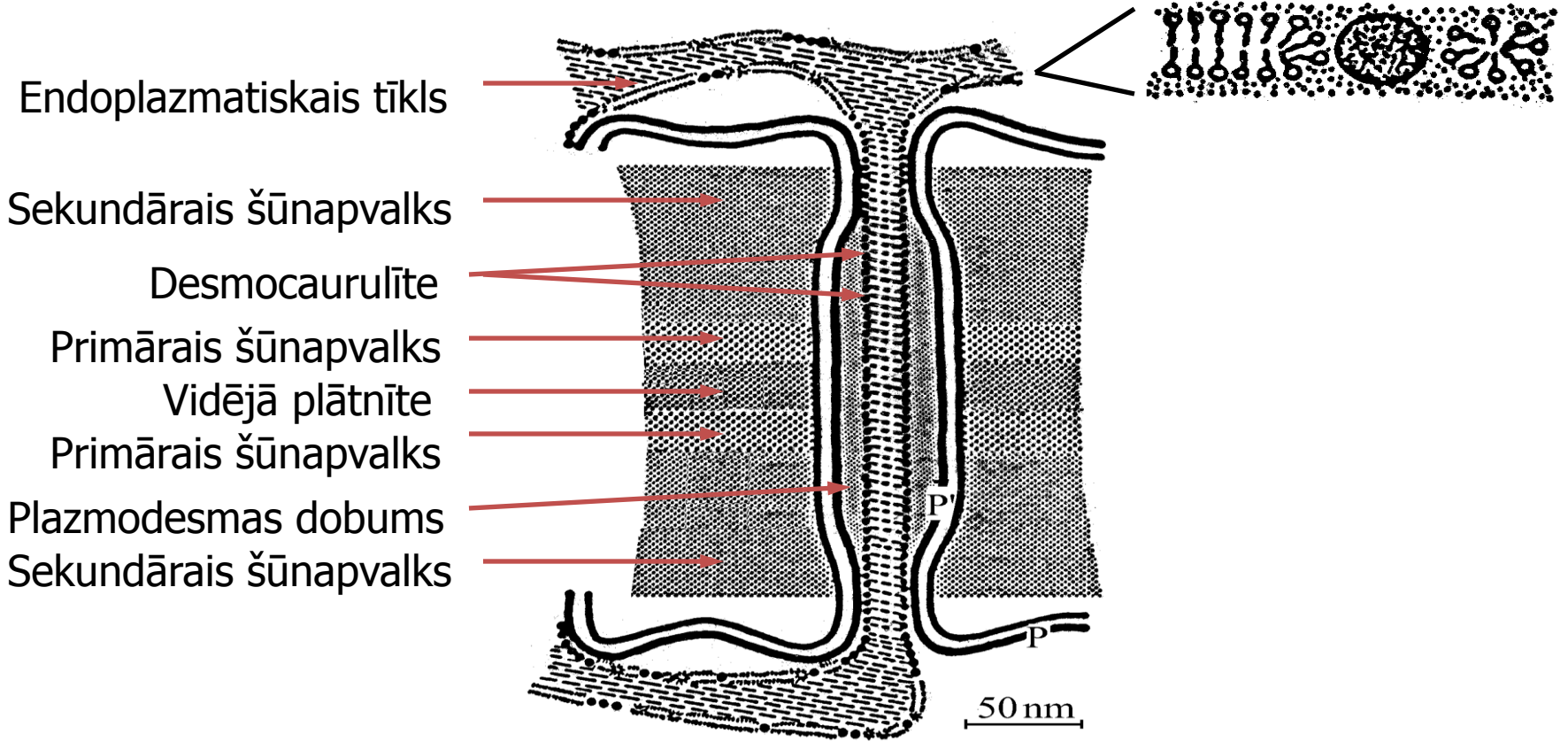
- A** \longrightarrow transports pa apoplastu (pa šūnāpvalkiem)
B \longrightarrow transports pa simplastu (pa citoplazmu un plazmodesmām)
C \longrightarrow kombinētais transports

1 - šūnāpvalks, 2 - plazmodesma, 3 - mezoplazma, 4 - plazmalemma,
5 - tonoplasts, 6 - vakuola

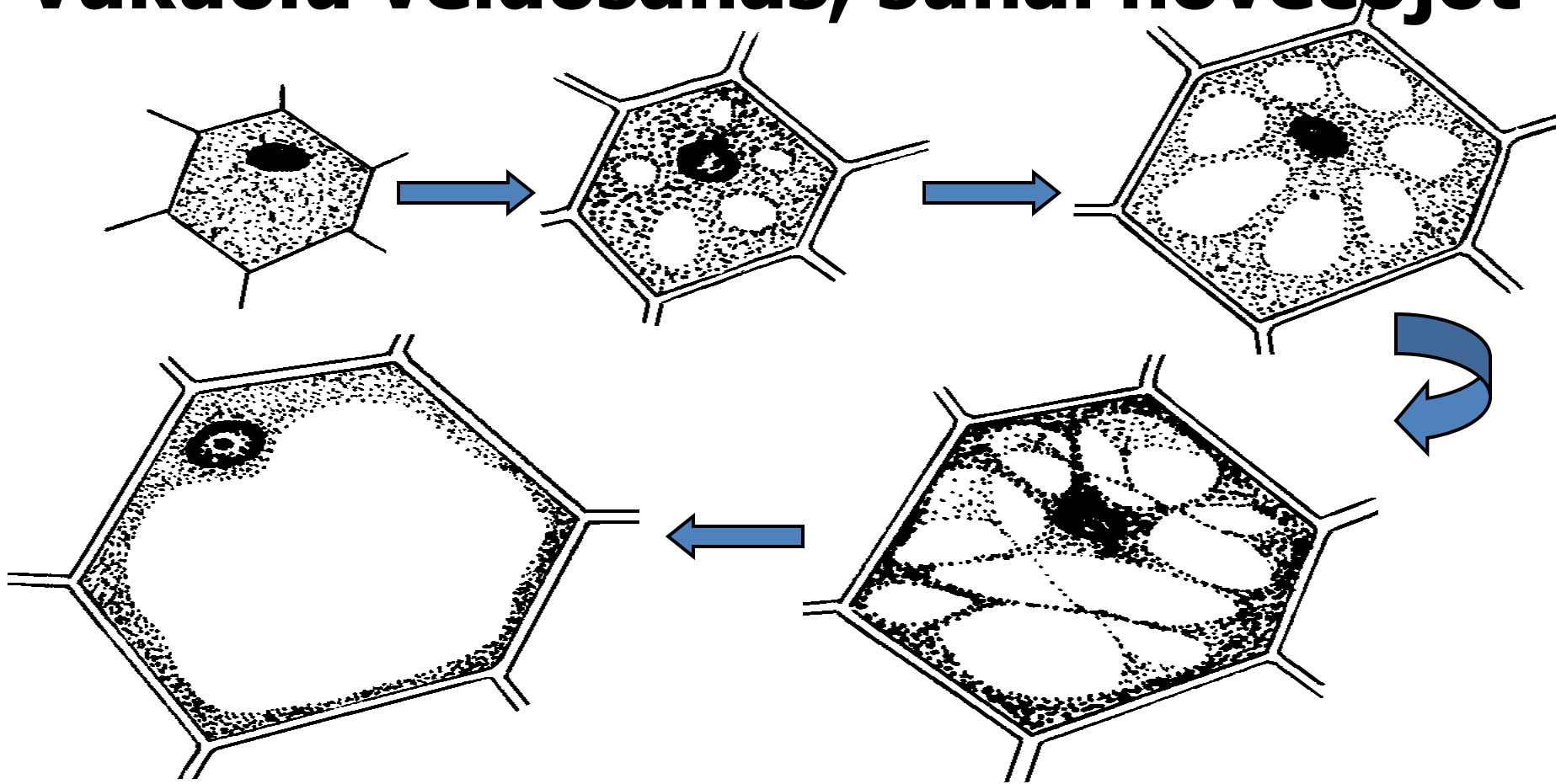
Šūnapvalka struktūra

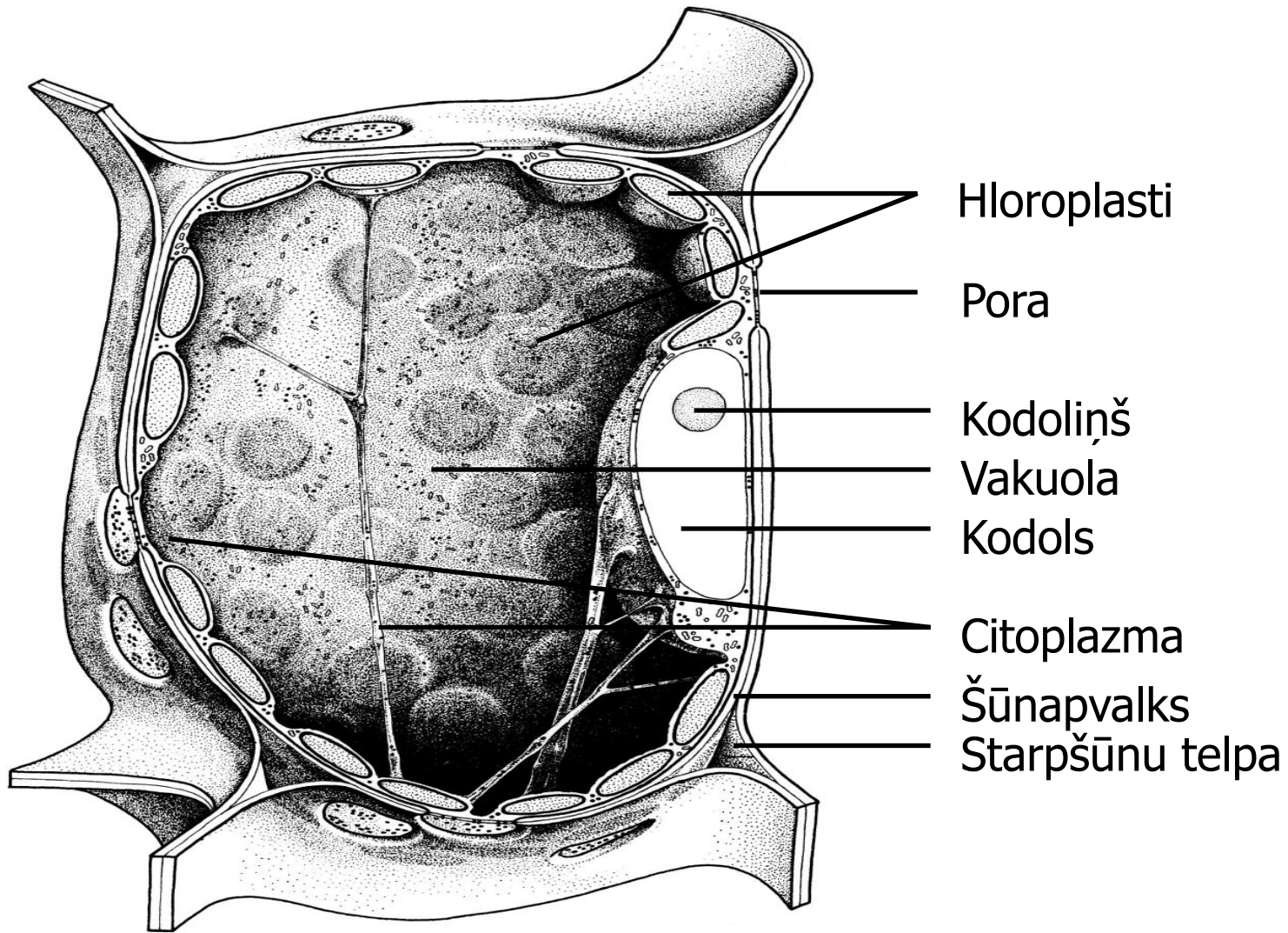

Plazmodesmas ultrastruktūra

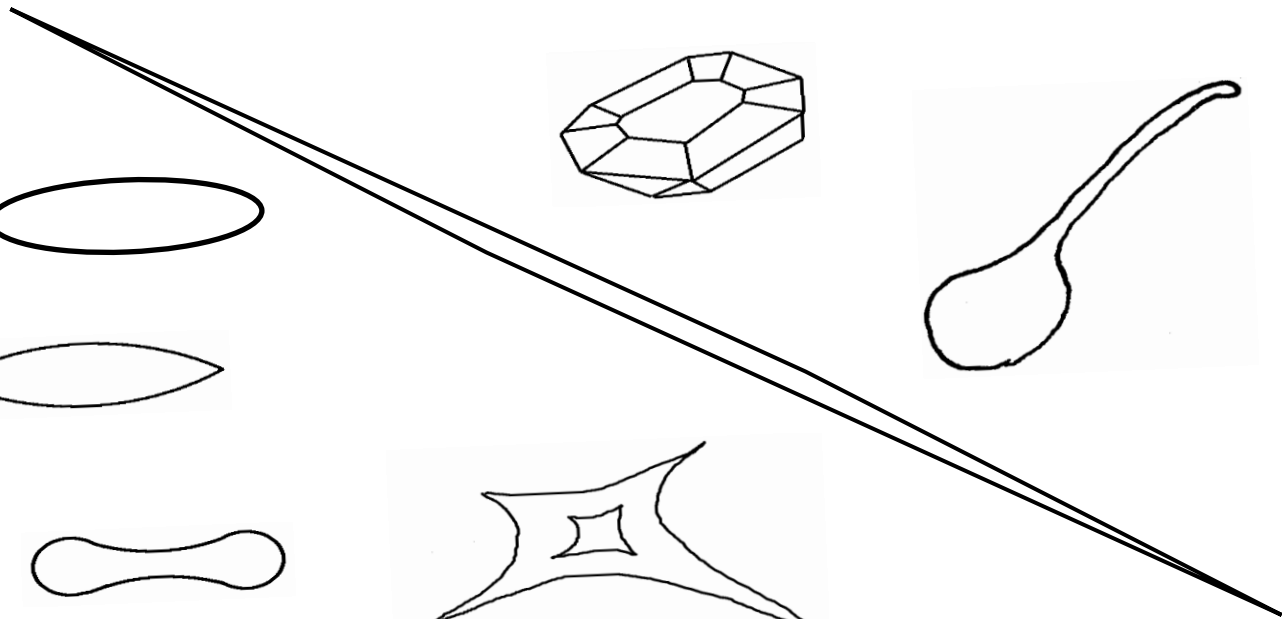
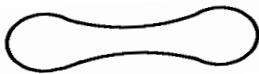
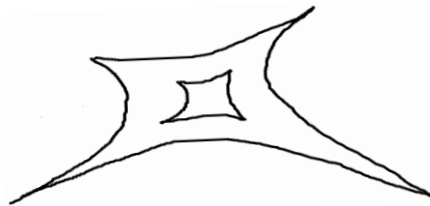
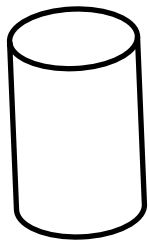
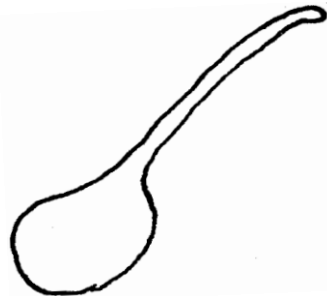
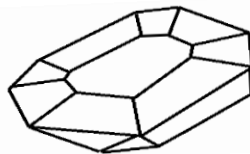
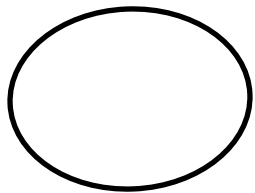

Vakuolu veidošanās, šūnai novecojot

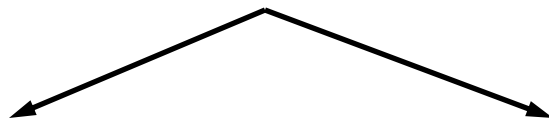

Forma un lielums

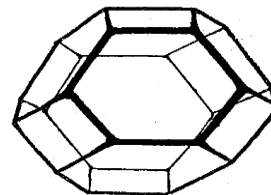
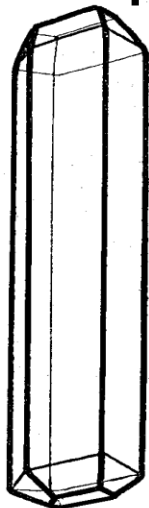

Galvenie šūnu tipi

Prozenhimatiskas
šūnas ($< 1 : 5$)

Parenhimatiskas
šūnas ($> 1:5$)

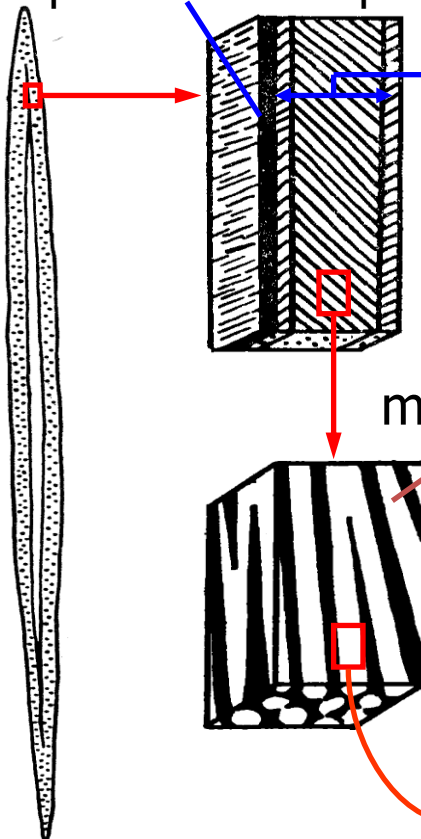
Šūnu izmēri

Objekts	Izmēri (μm)
Vairums vaskulāro augu parenhimatisko šūnu	10...100
Baktērijas	1...2
Mikrokokku sporas	0.12...0.15
Prozenhimatisku šūnu (šķiedru) garums	1000...50000
Prozenhimatisku šūnu (šķiedru) šķērsriezuma diametrs	50...100

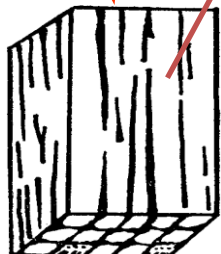
Šūnapvalka uzbūve

primārais šūnapvalks

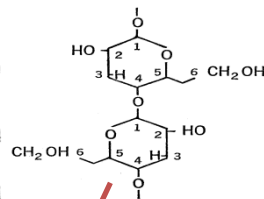
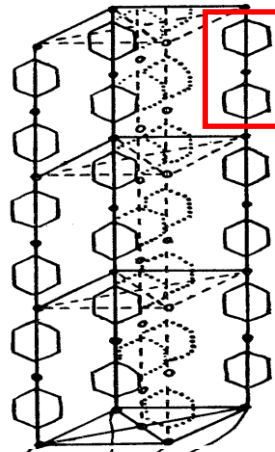
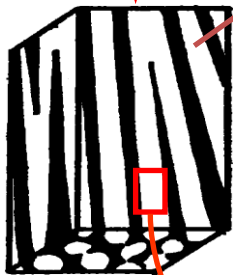

trīsslāņains
sekundārais
šūnapvalks

mikrofibrilla

makrofibrilla

2 glikozes
atlikumi

micella

šķiedras šūna

Vielu uzkrāšanās šūnā

1. Pārkoksnešanās (uzkrājas lignīns)

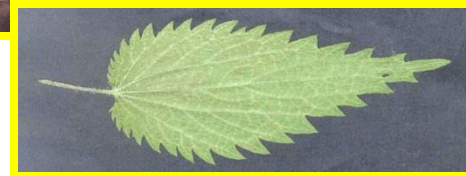
2. Pārkorkošānās (uzkrājas suberīns)

3. Kutinizēšanās (uzkrājas kutīns)

4. Mineralizēšanās (uzkrājas SiO_2)

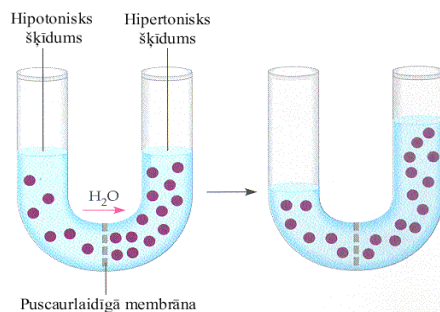
5. Pārgļotošanās

Vakuolas

Galvenās funkcijas:

1. Šūnā regulē osmotiskos procesus

2. Dažkārt nosaka auga daļu krāsu

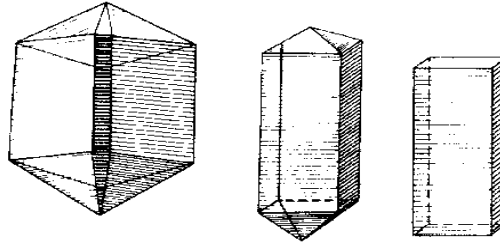
3. Dažkārt darbojas kā lizosomas

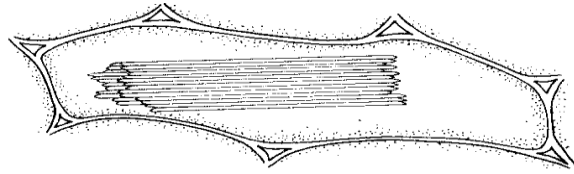
4. Uzkrāj metabolisma gala produktus (kalcija oksalātu, kalcija sulfātu u.c.)

Kristāliskie ieslēgumi šūnās

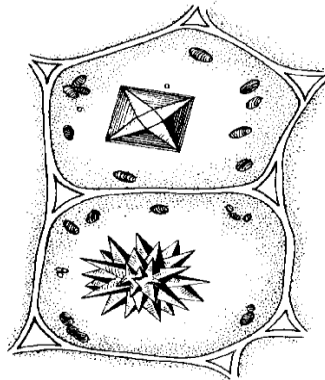
1. Vienkāršie kristāli

2. Rafīdas

3. Drūzas

Plastīdu veidošanās shēma

proplastīdas

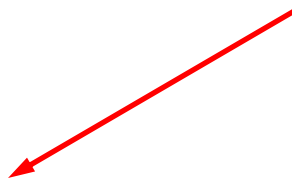
plastīdas

krāsainās

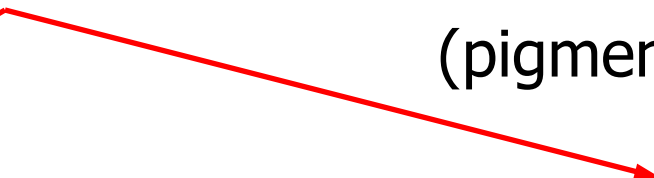
bezkrāsainās - leikoplasti

(pigmentus nesatur)

hloroplasti

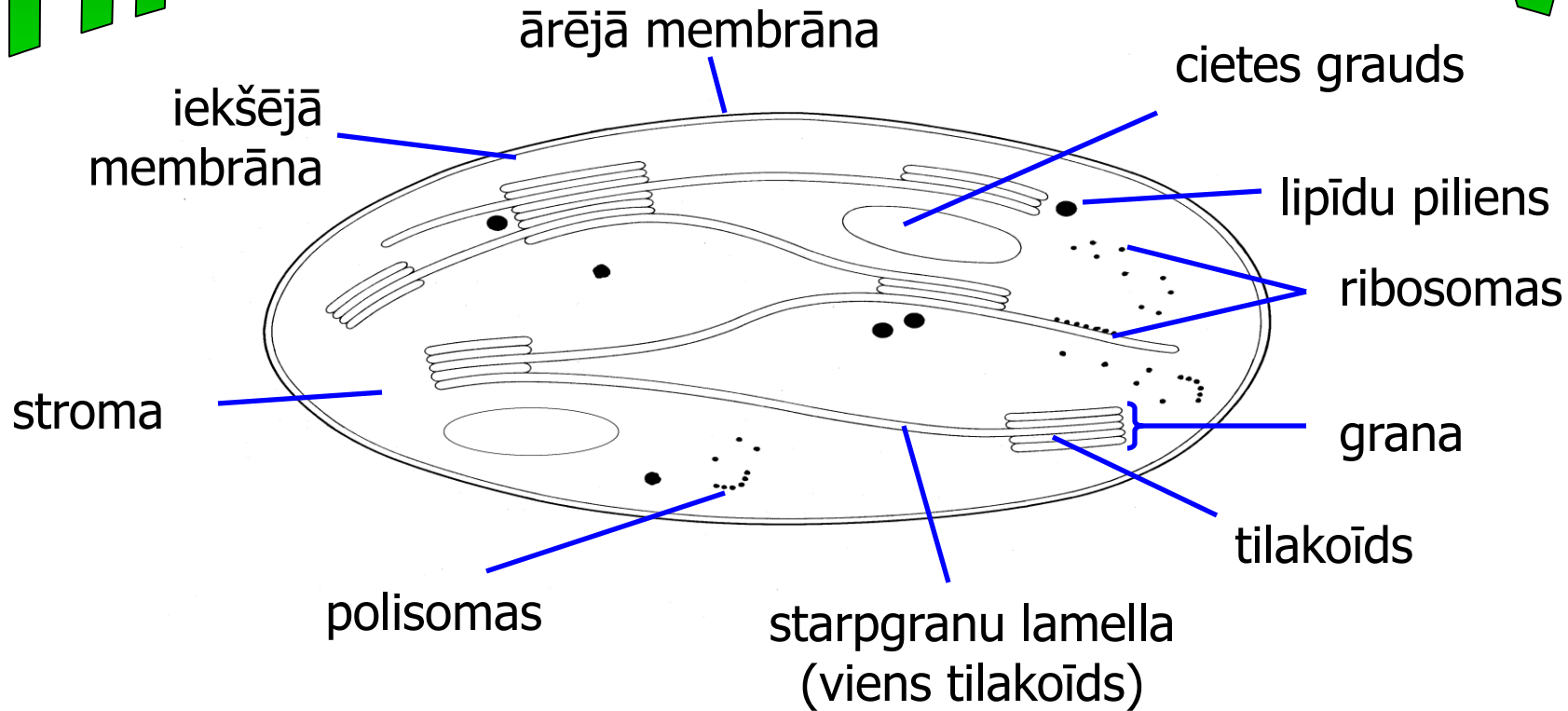
(satur **galvenokārt** hlorofilu)

hromoplasti

(satur **galvenokārt** karotinoīdus)

Hloroplasta uzbūve

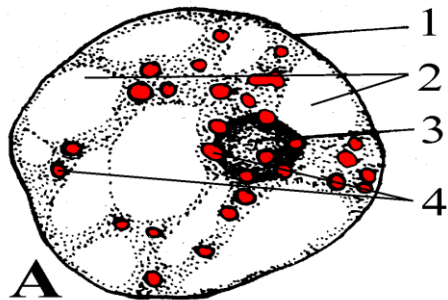
Hiropiasti

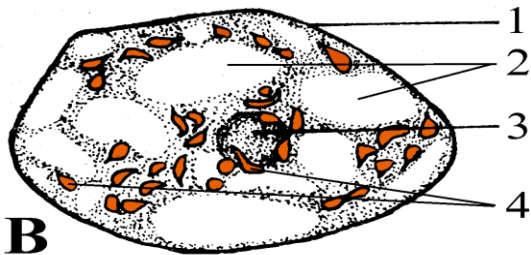
Hromoplastasti

Hromoplastu krāsu nosaka karotinoīdi

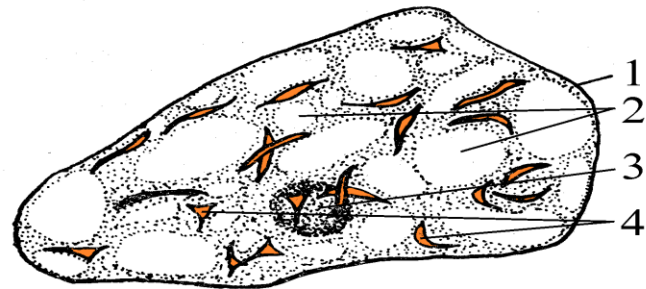
karotīns
ksantofils

A
Convallaria majalis

B
Rosa canina

C
Sorbus aucuparia

Augļu mīkstuma šūnas:

1 - šūnapvalks, 2 - vakuolas, 3 - kodols, 4 - hromoplasti

Hromoplasti

Leikoplasti

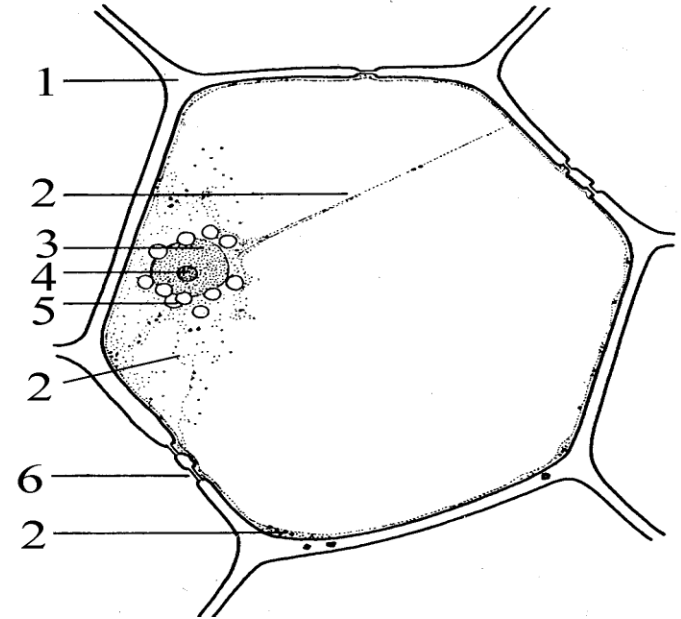
- Nesatur pigmentus
- Pielāgojušies rezerves barības vielu uzkrāšanai - sastopami uzkrājējorgānos - saknēs, sēklās, lapu, vasas pārveidnēs

Izšķir:

- amiloplastus (uzkrājas ciete)
- lipidoplastus (uzkrājas eļļas)
- proteoplastus (uzkrājas proteīni)

Leikoplasti *Rhoeo discolor* šūnā:

- 1 - šūnapvalks, 2 - citoplazma,
3 - kodols, 4 - kodoliņš,
5 - leikoplasti, 6 - pora

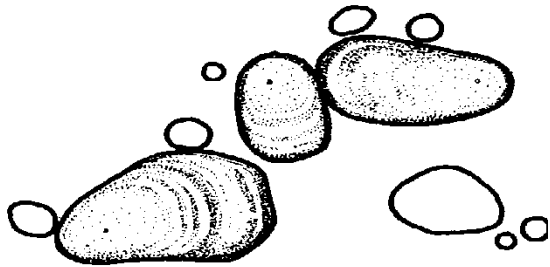

Cietes graudi

Viens no izplatītākajiem leikoplastu veidiem ir amiloplasti, kuros uzkrājas **cietes graudi** (piemēram, kartupeļu bumbuļos)

Cietes graudi

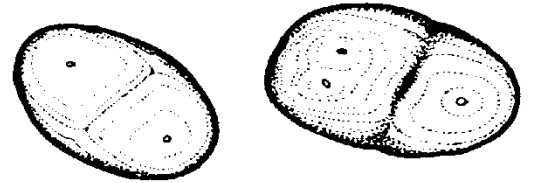
Vienkārši cietes
graudi

Salikti cietes
graudi

Pussalikti cietes
graudi

Cietes graudi

<https://uploads2.wikiart.org/images/vincent-van-gogh/the-potato-eaters-1885-1.jpg>

Šūna – augu uzbūves pamatvienība

